

2

ELS ANTECEDENTS

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

ELS CONGRESSOS DE METGES DE LLENGUA CATALANA: UN FET DE LLIBERTAT*

ORIOL CASASSAS

La paraula «llibertat» ens ofereix, probablement, un dels arguments més clars que hom pot aduir a favor de l'afirmació que els mots són per a entendre'ns i no per a entendre'ls. La seva profunda significació —que és tant com dir la seva autèntica significació— ha estat debatuda des que el món és món. Per Aristòtil incloïa una certa noció de finalitat, entesa en l'home com a recerca de la felicitat seguint l'ordre de la raó. D'altres pensadors n'han remarcat el seu caràcter de determinació, conscient i personal, sortida del subjecte mateix. Més modernament ha estat definida com la tasca a acomplir i l'ideal a assolir amb preeminència sobre els condicionaments reals que intenten d'anul·lar-la. I allò que sempre li ha estat reconegut és el fet de comportar la capacitat d'elecció entre diverses alternatives i la facultat per a transcendir aquells factors influents que hom considera com a aliens, extrínsecs i indeguts.

D'aquests conceptes sobre la significació del terme «llibertat» referits a tall d'exemple, en brollen d'altres —la responsabilitat, el bé comú, els drets propis de l'ésser humà, els deures, el respecte als drets d'altri, la contradicció amb els drets d'altri, la perspectiva còsmica, la política i la personal, etc.—; tots junts s'enllacen i fan que la qüestió sigui molt més complexa encara.

Ara bé, el comú de la gent, que no es detura a escatir aquestes coses, ha fet del mot «llibertat» un dels més usuals avui. I amb el mot, inequívocament ens entenem sense arribar, de segur, ni tan sols a entrellucar la pregonesa del seu sentit.

En el nostre comentari, tant se val que ens situem en el terreny de la terminologia del poble com en el de l'aplicació rigorosament semàntica dels termes. En qualsevol dels casos és innegable que l'aventura dels Congressos de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana és un fet de llibertat. Des dels inicis: ja el Primer participà, alhora, de la condició de clam —de clam apassionat— i de la de determinació —plenament conscient— de contribuir a una empresa —el moviment polític-cultural de començaments de segle— la finalitat de la qual era l'edificació —transcendent els condicionaments adversos— d'un ideal de raonada felicitat per al nostre poble. La que dóna el recobriment de la salut si era malmesa o el de la personalitat si havia estat ofuscada. I a més, és clar, els homes de 1913, que tenien diver-

---

*Publicat a *Annals de Medicina*, vol LXV, núm 8, octubre 1979.

ses opcions i que podien triar entre camins de distinta mena, elegiren, rectilíniament, el del Primer Congrés tot i que era ple d'incògnites i de risc.

Més endavant i en Congressos successius fou determinada, amb una diàfana finalitat, una Exposició bibliogràfica (1917) que el President, Joan Freixas i Freixas, oferí a Catalunya en nom dels «fills teus que han sabut posar, en totes ocasions, l'amor que senten per tu per damunt de tots els amors que el món els ha inspirat»; i fou decidit que «a Barcelona s'hi han de celebrar Congressos, més no tots els Congressos. Enfront de Catalunya tots tenim els mateixos deures i els mateixos drets, les iniquitats no hi tenen predicament, ni la situació topogràfica concedeix aristocràcies ni jerarquies de cap mena», com digué el President Roca i Heras l'any 1919, a Tarragona, fent ús de la facultat de transcendir rutines o heretats hàbits centralistes; i en el primer Congrés celebrat «sota l'arbre de la llibertat i del reconeixement de la nostra personalitat» (Ciutat de Mallorca, 1932) el President Enric Ribas i Ribas aventurà que «si la nostra força i el nostre entusiasme ens feren vèncer obstacles que de continu s'oposaven als nostres ideals, avui, deslliurats de tot allò que coartava la nostra llibertat, quan d'esplendorosa i esclatant no ha d'ésser la flama que ens ha de guiar en aquest peregrinatge».

I encara més: quan l'aventura i la ventura dels Congressos —en llur aspecte de reunió pública i nombrosa— es veié entrebancada per la manca de llibertat política, hi hagué —perquè la llibertat personal és inviolable— un silenciós però fervent congrés de metges de llengua catalana cada vegada

Figura 3.- Valentí Almirall (1841–1904), el primer gran teòric del catalanisme, en un retrat de Ramon Casas

que s'aplegaven uns dels homes —dos encara que fossin— fidels a una elecció i determinats a l'acompliment d'una tasca que estimaven de transcendència.

Els Congressos de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana, durant seixanta anys, han fet mèrits i han canalitzat esforços més que suficients per a merèixer la digníssima qualificació de fet de llibertat. I l'any 1976, quan el torb incivil de la incomprensió perdé part del seu urc, d'entre diversos camins fou elegit una vegada més l'abrupte, el que condueix a les lliures realitzacions.

L'Acadèmia de les Ciències Mèdiques de Catalunya i de Balears, que organitzà el Primer Congrés, que ha estat present a tots i que promogué la represa de les reunions després de l'inacabable parèntesi provocat per la dictadura, té motius sobrers per a considerar els Congressos de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana com un tros de la seva vida. Per això s'alegra de la convocatòria de l'Onzè, que l'any 1980 presidirà a Reus Josep Laporte, que serà —naturalment!— un nou pas pels generosos camins de la llibertat.

**ELS ANTECEDENTS: LA PRESA DE
CONSCIÈNCIA DEL TOMBANT DE SEGLE.
DE VALENTÍ ALMIRALL A PRAT DE LA RIBA.
DEL PRIMER CONGRÉS INTERNACIONAL DE
LA LLENGUA CATALANA AL PRIMER CONGRÉS
D'HIGIENE DE CATALUNYA**

35

ORIOL CASASSAS

1. Divagacions intencionades

Quan anem pel món o quan ens perdem amunt i avall del temps, més val que no ens fiem gaire d'un primer cop d'ull, d'una primera impressió: ni si ha de servir per a formular el judici sobre una ciutat o un país, tot just acabats d'arribar-hi, ni si han de constituir la base d'uns qualificatius aplicats a una persona acabada de conèixer. La primera impressió de les coses sempre és incompleta i, en un gran nombre de casos, el seu enunciat —amb més elements de judici— acaba essent modificat o esmenat o ampliat o capgirat.

També participa d'aquesta provisionalitat el crèdit que podem donar al primer contacte amb un esdeveniment —de l'ordre que sigui—; potser, potser, en aquest terreny, encara és més justificat de posar en quarantena els resultats d'una llambregada. I és que un esdeveniment —qualsevol esdeveniment— és un fet d'una complexitat extrema, és un enfilall de motius i d'entrebancs, d'entusiasmes i de resistències, d'influències i circumstàncies de tots colors, d'encoratjaments, de passivitats i de desànim.

Per tot això, quan un primer cop d'ull fa dir que els Congressos de Metges de Llengua Catalana començaren l'any 1913, el dia vint-i-dos de juny, val més no fer-ne gaire cas, val més no acabar-s'ho de creure. La veritat és que, després de fer un recorregut atent pels camins dels Congressos i d'haver-ne observat la decisió i el gest i escoltat la paraula, es fa ben clar que començaren una pila d'anys abans del mil nou-cents tretze: una cosa és l'acte extern d'una celebració —tothom mudat—, i una altra —molt més profunda, d'una significació de molt més pes— és el mòbil essencial que viu a les arrels de l'acte.

I els mòbils dels nostres Congressos vénen de lluny; i les arrels dels nostres Congressos són pregones.

2. De Valentí Almirall a Prat de la Riba

De Valentí Almirall a Prat de la Riba o de Prat de la Riba a Valentí Almirall. Si es pot triar, potser és millor anar dels antecedents pròxims als antecedents llunyans.

Dos mesos després de la mort d'Enric Prat de la Riba, la revista «Quaderns d'Estudi» —de la Direcció d'Instrucció Pública de la Mancomunitat de Catalunya— dedicà un número a la seva memòria. El pròleg —signat per El Guaita, pseudònim d'Eugeni d'Ors— comença: «El Catalanisme era una Elegia; l'Enric Prat de la Riba va convertir-lo en una Tasca.» Una ben curta frase que ho diu tot, que inclou el seguit de realitzacions que Prat de la Riba impulsà i dugué a bon terme; l'eficàcia de la seva acció de govern féu que el mateix Eugeni d'Ors l'anomenés «seny ordenador de Catalunya».

Prat de la Riba fou elegit president de la Diputació de Barcelona el 24 d'abril de 1907; encara no tenia trenta-set anys. Tant des d'aquest càrrec com, més tard, des del de president de la Mancomunitat de Catalunya (constituïda el 6 d'abril de 1914) considerà urgent d'aconseguir per a Catalunya un nivell de cultura com més alt millor: creà l'Institut d'Estudis Catalans, la Biblioteca de Catalunya i la xarxa de Biblioteques Populars, l'Escola Superior d'Agricultura, la Universitat Industrial, l'Escola del Treball, la de Biblioteccàries, la de Bells Oficis, la d'Infermeres, la Junta de Museus, el Consell de Pedagogia, impulsà les fabrianes Normes Ortogràfiques i encara un llarg etcètera; i tot, sense oblidar l'atenció, per exemple, a les comunicacions i els transports i a la xarxa telefònica, i procurar-ne la millora, i sense escatimar esforços, per exemple, per aconseguir l'establiment dels Cellers cooperatius.

És clar que Prat de la Riba arribà a la presidència de la Diputació de Barcelona perquè el moviment unitari de Solidaritat Catalana, tres dies abans (el 21 d'abril de 1907), havia obtingut un esclatant èxit electoral; i és clar que el triomf fou degut a l'acceptació, per part dels partits, del Programa mínim —redactat per Prat de la Riba— i presentat el 14 d'abril al

Figura 4. - Enric Prat de la Riba (1870-1917), president de la Mancomunitat de Catalunya

Teatre Tívoli. És la vella relació dels efectes i les causes; que no acaba aquí, perquè si determinant fou la constitució de la Solidaritat Catalana —l'onze de febrer de 1906, a Girona—, com un amplíssim i inèdit moviment d'unió —des de carlistes a republicans— motivat per un decidit sentiment de catalanitat, determinant fou també la publicació de *La Nacionalitat Catalana* (maig de 1906), el llibre polític cabdal de Prat de la Riba, compendi doctrinal de la nova fase del nacionalisme català.

I com que —ho sap tothom i des de fa molts anys— la història és un encadenament de fets i conseqüències, la Solidaritat Catalana no hauria nascut si el mes de novembre del 1905 no s'haguessin produït un seguit d'esdeveniments: la Lliga Regionalista guanya les eleccions municipals, el dia 19 té lloc el Banquet de la Victòria —amb cant d'*Els Segadors* com a colofó—, el dia 23 el setmanari *Cu-cut!* publica una caricatura de Junceda que els militars consideren ofensiva i el dia 25 uns tres-cents oficials de l'exèrcit calen foc a la redacció i impremta del *Cu-cut!* i a la redacció de *La Veu de Catalunya*. I nasqué la Solidaritat Catalana, com a reacció unànime als incivils i arrogants actes de prepotència.

Ara bé: res de tot això no hauria estat realitat, sense l'existència del clar ressorgiment de l'esperit que féu possible el triomf de la candidatura dita «dels Quatre Presidents» —encapçalada per Bartomeu Robert— a les eleccions generals del maig de 1901; que explica la celebració —per primera vegada— de la Diada de l'Onze de Setembre —també aquest 1901—; que determinà, l'1 de gener de 1899, l'aparició de *La Veu de Catalunya* i la seva

Figura 5.- Mossèn Antoni Maria Alcover (1862-1932), president del Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana

posterior àmplia difusió, diari que dirigí Enric Prat de la Riba i des del qual fou afavorida de manera molt notable la presa col·lectiva de consciència.

Aquest viu moviment —polític i cultural, sobretot— creixia en un terreny adobat: l'any 1892, havien estat aprovades —en una sessió que presidia Lluís Domènec i Montaner i tenia com a secretari Prat de la Riba— les Bases de Manresa, «per a la Constitució Regional Catalana», que preconitzaven una Catalunya «única sobirana de son govern interior».

I l'any 1885 —el 10 de març—, havia tingut lloc l'altre gran referent històric nacional dels últims anys del segle dinovè: la presentació del Memorial de Greuges als reis Alfons XII i Maria Cristina. El Memorial —«Memoria en defensa de los intereses morales y materiales de Cataluña»— fou redactat per Valentí Almirall i aprovat per representants d'entitats econòmiques, polítiques, professionals i culturals de Catalunya, i la seva transcendència deriva del fet de ser un compendi de doctrina catalanista, el més complet fins aquell moment. S'hi fa la defensa de l'economia, del dret, de la llengua i de la personalitat cultural de Catalunya i s'hi fan propostes. Fou presentat als monarques per una comissió de la qual formaven part Jacint Verdaguer, Àngel Guimerà, Frederic Soler, el canonge Collell, Valentí Almirall —és clar—, uns industrials, un obrer i un pagès.

Valentí Almirall fou element decisiu en l'aparició i la consolidació d'una determinada manera de pensar, la que —durant unes dècades— inspiraria la nostra història. El 2 de maig de 1886 publicà *Lo Catalanisme*, prime-

ra exposició sistemàtica de l'ideari catalanista, els motius que el legitimen, els seus fonaments científics i les solucions pràctiques que n'haurien de deri-

Figura 6.- Facsímil de la comunicació presentada per Antoni Bartomeus al Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana

Del *Dr. D. Antoni Bartomeus*, en representació de la «Academia y Laboratori de Ciències Mèdiques de Barcelona».

Necessitat de reconstituïr el llenguatge mèdich-biològich catalá

ILLTRE. SR.:

SENYORS:

Fa dos anys, y ab motiu d'una solemnitat acadèmica d'aquelles que deixen inesborrable recordansa, al encarregar-me la «Acadèmia y Laboratori de Ciències Mèdiques de Catalunya», a qui avui tinch la honra de representar, lo discurs de torn en la sessió inaugural, trencant la costum que pareixia foragitar dels actes oficials de les Corporacions de la nostra terra l'ús de nostra hermosa llengua, lo volguí fer en català. Y aixís ho feu; y fins me cab l'orgull de dir que despertà en mos honorables consocis un bell moviment d'agradosa simpatia. Emperò, y això no dech amagarho avui, posat a escriure, avesat desde 'ls 12 anys, per propi impuls, al conreu de la llengua catalana que jo, com molts, y durant una llarga estesa de temps, escrivíem pot dirse platònicament, si la ploma lliscava senzilla al estampar en lo paper los conceptes, a cada punt se deturava quan, per tractarse d'un assumpto científich, tenia de consignar una paraula tècnica; y les dificultats creixien a mida qu'anava avançant en mon discurs, donchs los mots tècnichs sovintejaven; molts d'ells esdevenien fortment dubtosos; y si 'l llenguatge corrent havia sigut ja sostingut pel poble y enlairat per nostres poetes y escriptors, la manca gaire be absoluta del llenguatge científich mèdich català se m'evidenciava per moments, posantme en lo cas d'estudiar paraules, acomodarles a les desinències usuals de la llengua catalana, cercar sa etimologia, compararles ab altres veus vulgars de parecudes terminacions, es a dir, a reconstituïr pera mon discurs d'allavores lo llenguatge mèdich català que m'era precís pera portarlo a bon terme.

Mos dignes consocis agrahiren aquest patriòtich esforç; y desde aquell dia la nostra Academia prengué l'acord de contribuir a la noble tasca de formació del Diccionari de la llengua catalana, arrestellantse, com un humil soldat, a les ordres del incansable capdill que 'l durà a terme; y desde aquell moment restà en tots nosaltres lo convenciment de que les veus tècniques, es a dir, lo llenguatge científich mèdich necessitava un complet estudi y una veritable reconstitució.

Les ciències mèdiques, que comprenen les dues grans branques Medicina y Cirugia, aixís com les ciències biològiques, de les quals tantes branques y branquillons arrenquen (y això podria també aplicarse a les demés ciències y arts), durant les centuries en que la llengua catalana restà amortada, sofrint les perfidioses influències d'idiomes a ella estranys qu'entelaven sa immaculada puresa, s'allunyà de les ciutats y grans cèntrcs de població, adhuch que de la vida pública, arredossantse, com a últims baluards, en lo caliu de la llar, en los arreconats vilatges y en lo cor de les montanyes; fins qu'un estol cada volta més creixent d'estorçats lluitadors, inspirats poetes y fills de ferma y bona voluntat, l'ha despertada de son ensopiment, y arreballantla de les pregones fonda-

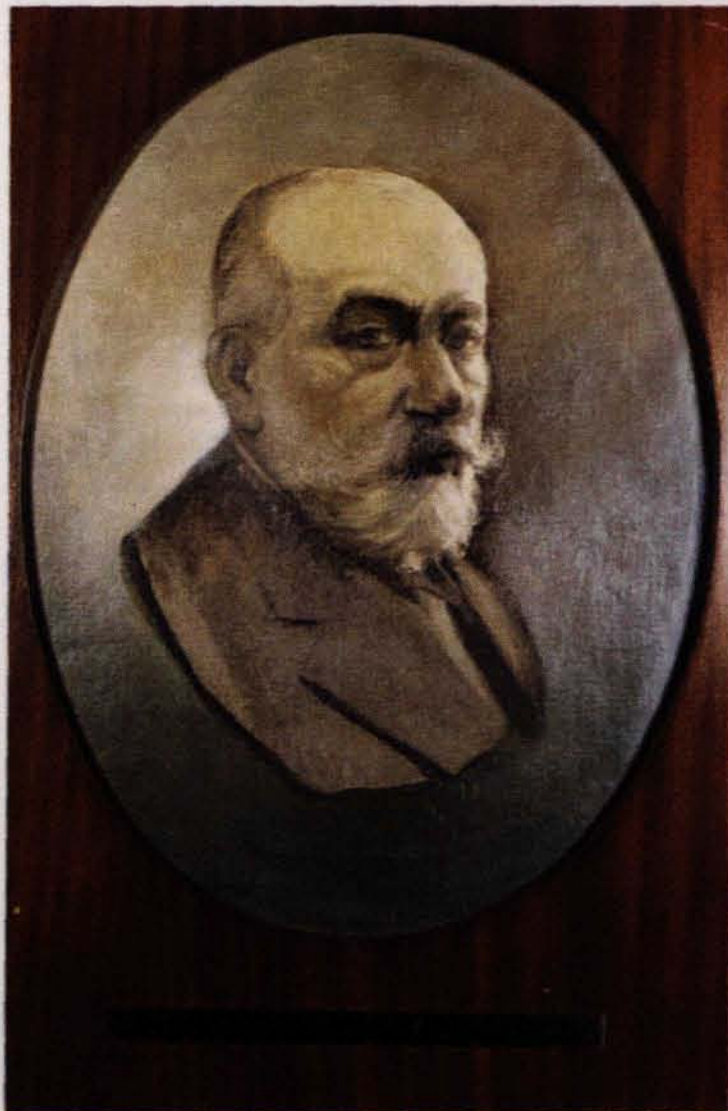
var. I el 4 de maig de 1879, inicià la publicació del *Diari Català* —el primer en la nostra llengua—, amb el qual —segons que ha estat observat— Almirall, «des de les files dels republicans federals, d'una manera no massa conscient però sí real, encetà el camí cap a una política catalana».

Si algú digués que els Congressos de Metges de Llengua Catalana van començar amb el *Diari Català*, certament es guanyaria el qualificatiu ben merescut de majúscul exagerat. Però també és cert que l'atmosfera dels Congressos, la que donà vida als Congressos, era la madura conseqüència del coratge de tots aquells anys, de tots aquells homes, de Valentí Almirall a Prat de la Riba.

3. Del Primer Congrés Universitari Català al Primer Congrés d'Higiene de Catalunya

La conjunció del sentiment i la idea inspirant l'acció política, i la política afavorint i determinant l'acció cultural; els nostres Congressos, per exemple.

I amb el valor simbòlic de primera revista escrita en català, l'efímera *Gynecologia Catalana*, de Jaume Queraltó, apareguda el 15 d'agost de 1898. I Josep Maria Roca i Heras, que, el 5 d'octubre de 1898, presenta la primera comunicació catalana a l'Acadèmia i Laboratori, «La sífilis a l'Edat

Figura 7.- Felip Proubasta, president del Primer Congrés d'Higiene de Catalunya (1906) i de l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques (1916-1918)

Mitjana». I Josep Tarruella, secretari de l'Acadèmia i Laboratori, que redacta, el 29 de novembre de 1901, la primera Acta en català. I un fet de molt alta significació: del 31 de gener al 2 de febrer de 1903 tingué lloc el Primer Congrés Universitari Català, una assemblea de més de mil dos-cents congressistes —entre professors, estudiants i intel·lectuals—, fruit del profund desacord amb l'anquilosada universitat oficial. Domènec Martí i Julià —un dels caps més clars i més ordenats del tombant de segle— hi presentà la ponència «Organització de la Universitat catalana». D'aquest Congrés en resultaren els Estudis Universitaris Catalans, que, tot i les petites proporcions que els escassos recursos feien possible, mereix la consideració de veritable Universitat Catalana lliure.

El 27 de juny de 1906, sota la presidència de Felip Proubasta, fou inaugurat el Primer Congrés d'Higiene de Catalunya, d'unes ponències «que responguessin a les apremiants necessitats de Catalunya», amb una exemplar contribució de Domènec Martí i Julià, destinada a somoure inèrcies i egoismes.

L'any 1906, del 13 al 18 d'octubre, el canonge de la Seu mallorquina Antoni Maria Alcover presidí el Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana, que aplegà uns tres mil congressistes. Antoni Bartumeus hi presentà, en nom de l'Acadèmia i Laboratori, la comunicació «Necessitat de reconstituir el llenguatge mèdich-biològich català».

El Congrés tingué una gran transcendència en el camp científic, però, a més, contribuí decisivament a reforçar el renaixement lingüístic i literari de tota l'àrea catalana.

Els *Anals de Medecina* de l'Acadèmia i Laboratori apareixen en català a partir de 1907 i, en uns dels primers números, publiquen el contundent treball de Martí i Julià *Per l'Escola Biològica Catalana*. Martí i Julià, que l'any 1913 publicarà a *L'Avenç* un recull d'articles aplegats sota el títol *Per Catalunya*.

L'Institut d'Estudis Catalans, fundat el 1907, inicia la fructífera empara de societats filials amb la creació, l'any 1912, de la Societat de Biologia de Barcelona, que té com a primer president el mestre August Pi i Sunyer.

Els exemples són estímul; i les pedres assentades uns anys abans fan sòlida i sense risc la nova pedra. També qui digui que els Congressos de Metges de Llengua Catalana van començar amb el segle haurà d'acceptar sense protesta l'epítet de fabulós mal comptador. Però ningú no podrà negar que els nostres Congressos són la resolta adhesió dels metges catalans a un vigorós procés de recobriment que ja havia donat manifestacions esplendoroses.

El 1913 és l'any del Primer Congrés de Metges de Llengua Catalana: un congrés d'arrels pregones, que tot i ésser fill d'un noble esperit ja ple de maduresa, no començà a prendre forma fins que, un dia, Manuel Salvat i Espasa, Enric Ribas i Ribas i Domènec Martí i Julià anaren a l'Acadèmia i Laboratori amb una proposta.

First main paragraph of text, containing several lines of faint, illegible script.

Second main paragraph of text, continuing the faint, illegible script.

Third main paragraph of text, continuing the faint, illegible script.

Fourth main paragraph of text, continuing the faint, illegible script.

Fifth main paragraph of text, continuing the faint, illegible script.

Sixth main paragraph of text, continuing the faint, illegible script.

Seventh main paragraph of text, continuing the faint, illegible script.

Eighth main paragraph of text, continuing the faint, illegible script.

Ninth main paragraph of text, continuing the faint, illegible script.

Tenth main paragraph of text, continuing the faint, illegible script.

Eleventh main paragraph of text, continuing the faint, illegible script.

Twelfth main paragraph of text, continuing the faint, illegible script.

3

ELS INICIS

1877

PRIMER CONGRÉS

La idea d'uns Congressos de metges catalans fou suggerida per Manuel Salvat i Espasa i Enric Ribas i Ribas, que exposaren la seva pensada a l'Acadèmia i Laboratori, i des del primer moment se'ls uní Domènec Martí i Julià. Redactaren uns estatuts que l'Acadèmia aprovà i tot seguit es nomenà una Junta organitzadora que fou presidida per Miquel Àngel Fargas; hi actuà de Secretari Bonaventura Clotet.

Se celebrà a Barcelona, a la Facultat de Medicina, els dies 22, 23, 24 i 25 de juny de 1913.

Constà d'una ponència sobre "Vàlua semeiològica de l'examen de la sang", dividida en nou capítols, d'unes comunicacions recomanades sobre febre tifoide, complicacions sèptiques dels traumatismes, i comunicacions lliures. Hi assistiren més de cinc-cents congressistes, catorze dels quals eren de països catalans fora de la Catalunya estricta.

Fou idea del president Fargas que els Congressos següents fossin el punt de convergència de totes les societats mèdiques dels Països Catalans, i per aquesta raó l'Acadèmia i Laboratori renuncia a la seva organització i, clausurat el Congrés, es procedeix a la creació d'una Associació General de Metges de Llengua Catalana que tindrà cura de la realització dels Congressos futurs.

Figura 8.- Manuel Salvat i Espasa (1876-1969), un dels promotors del Primer Congrés de Metges de Llengua Catalana

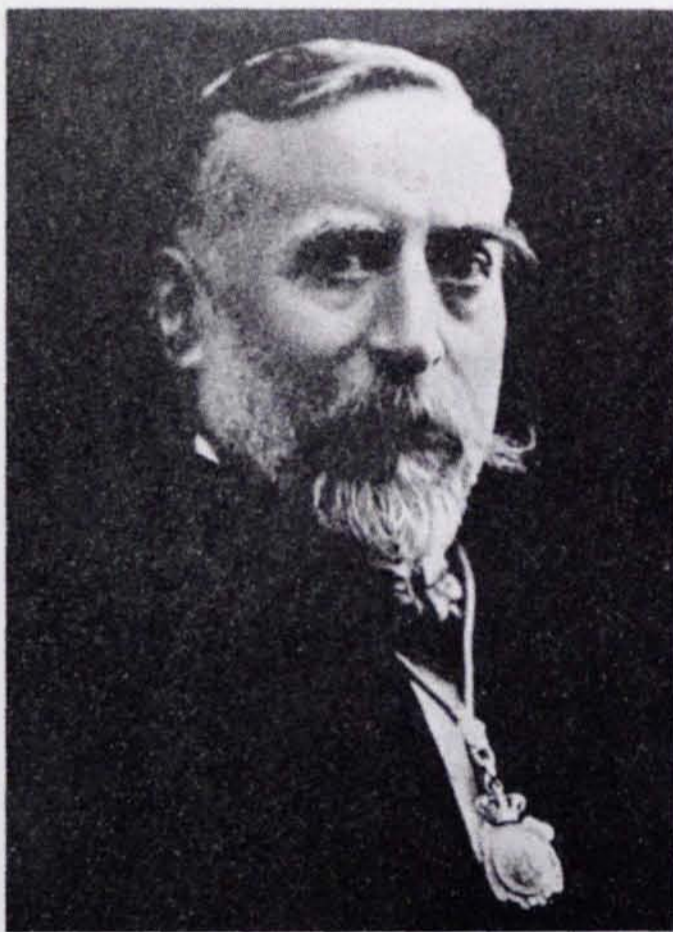

Figura 9.- Enric Ribas i Ribas (1870-1935), promotor del Primer Congrés i president del Setè (1932). President de l'Acadèmia i Laboratori (1922-1924)

Figura 10.- Domènec Martí i Julià (1860–1917), impulsor del Primer Congrés de Metges de Llengua Catalana

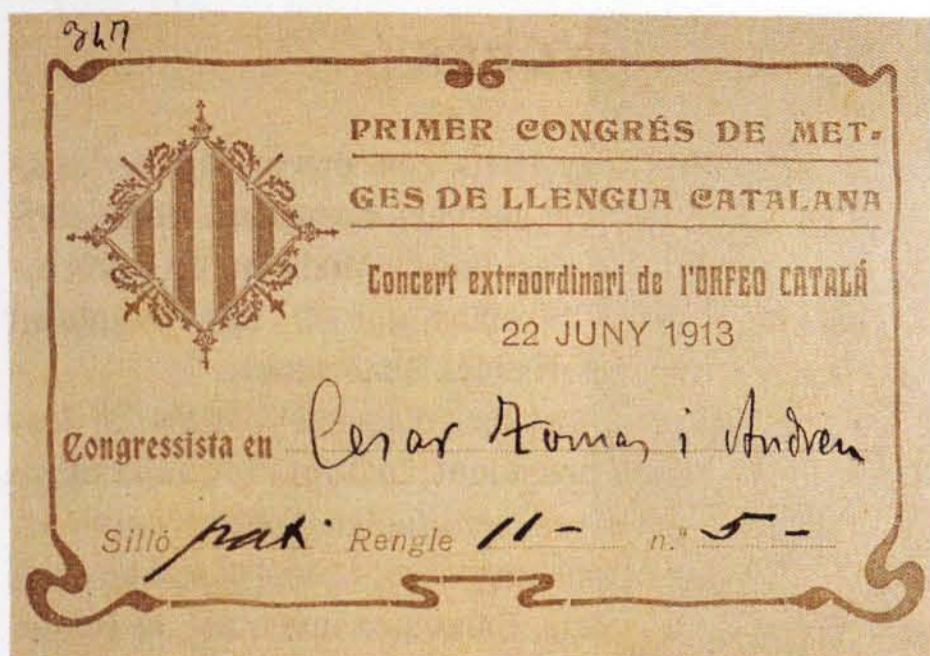

Figura 11.- Miquel A. Fargas i Roca (1858–1916), president del Primer Congrés

En el parlament inaugural que féu el secretari Bonaventura Clotet s'exposa aquesta iniciativa, que fou aprovada. Llegim-ne uns fragments:

«Per allà'l més de Març concebí el nostre President, mogut pel estre certer que no l'abandona, un altra forma de organització dels

Figura 12.- Entrada al concert de l'Orfeo Català organitzat pel Primer Congrés

futurs Congressos. L'actual està organitzat per l'Acadèmia i Laboratori, i tenint en compte que si bé ella seria prou potent per a portar a cap els successius, no respondrien aquests a un estat d'opinió integral de la Medicina catalana, i comprenent nostra Acadèmia que aquests Congressos, com el vèrtex de la piràmide, deurien ésser la convergència i concreció de totes les societats, amb una magnanimitat que l'honra, se despregués de sa maternitat futura, per a que fós adoptada per totes les societats mèdiques dels diversos indrets de Catalunya, Mallorca, València i del Roselló i Provença; i en efecte, amb la cooperació de gran nombre de representants dels llocs esmentats s'aprovaren uns estatuts de la societat qu'en lo successiu ens unificarà, i portarà a cap la celebració periòdica d'aquests Congressos, nomenada Associació General de Metges de Llengua Catalana, que l'Assamblea sancionarà, i que apoteòssicament consagrarem en l'àpat de germanor, per a que hi triomfi la nostra prosperitat i progrés, la nostra germanor i l'amor mèdic; i després d'aquests dies qu'haureu discutit amb sabiduria i dignitat, quan ens separarem amb el cor plé de joia, restarem units de cor, perquè tindrem idèntiques aspiracions amb un pensament comú, el de l'engrandiment de la Medicina catalana, finalitat que l'«Associació» conseguirà.

* * *

Tinguem esperança, tinguem coratge, perquè'l progrés que en aquests dies hem infantat arribarà a terme; que aquest sia un dia històric i memorable, inaugurant la intensitat del treball i la cullita del fruit madur que d'ell se n'espera. Que s'acabi l'era de l'inferioritat catalana, i que comenci la de sa supremacia. Això desitjo. I endavant qu'estem a punta de dia.»

SEGON CONGRÉS

El Segon Congrés no tingué lloc l'any 1915, com era previst, a causa d'una epidèmia que en aquell moment assolava Barcelona. Se celebrà del 24 al 28 de juny de 1917, també a la Facultat de Medicina de Barcelona, sota la presidència de Joan Freixas i Freixas, que en l'acte inaugural pronuncià un discurs amb importants referències històriques.

Al marge de les ponències i les comunicacions, d'aquest Congrés cal destacar que, atenent un suggeriment del president, la Junta organitzadora impulsà una Exposició Bibliogràfica d'obres científiques d'autors catalans. Fou publicat un inventari de l'Exposició, amb una vibrant presentació de Joan Freixas i Freixas, que comprèn 2.625 títols. En aquest inventari, la *Bibliografia Medical de Catalunya*, hi figuren des d'obres del segle XIV fins a publicacions de l'any del Congrés; citem-ne només uns gloriosos exemples: l'*Epístola de Jaume d'Agramunt als Paers de Lleida*, el *Regiment preservatiu e curatiu de la pestilència* del mestre de València Lluís Alcanyís... És una obra d'indispensable consulta per a tots aquells que vulguin historiar la Medicina a Catalunya, car els títols inclosos van acompanyats moltes vegades de comentaris relatius a l'obra o bé de notes biogràfiques de l'autor.

48

D'aquest Segon Congrés és també memorable l'aportació de Faustí Barberà. Aquest valencià il·lustre, que ja havia estat congressista del Primer, féu l'elogi del beat Joan Gilabert Jofre, fundador de l'Hospital de la Santa Creu del Calvari, que, just a començaments del segle XV, era el primer manicomí radicat en països cristians. El discurs de Faustí Barberà fou dit en homenatge a fra Gilabert Jofre; amb la nostra perspectiva, l'hem de considerar, a més, un homenatge al Congrés que els féu possible.

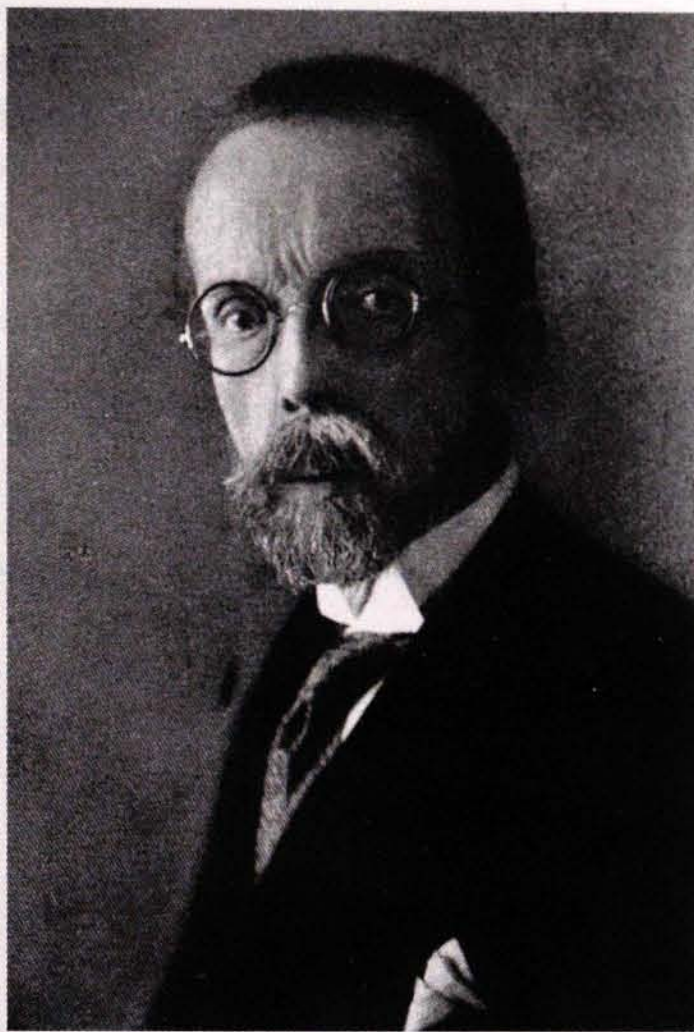
A nostres benvolguts consocis*

JOAN FREIXAS

En la sessió en que constituïrem la Junta de l'Associació General de Metges de Llengua Catalana, que ha sigut la organitzadora i executora del Segon congrés, vaig proposar a mos distingits i entusiastes companys de Junta el programa a desenrotllar. Hi figuraven, en lloc preferent, l'exposició adjunta al Congrés, amb la Secció I.^a, dedicada al llibre, a l'ànima del nostre poble, al seu més preuat llenguatge pretèrit i actual, i, com a pinacle digne i perpetuidor de lo que calificàrem, ja de moment, de bona

---

*Publicat a *Bibliografia Medical de Catalunya*, 1918.

Figura 13.- Joan Freixas i Freixas (1860–1933), president del Segon Congrés i artífex de la *Bibliografia Medical de Catalunya*

demostració de vàlua del nostre petit món mèdic, la publicació del Primer Inventari de l'Index Bibliogràfic Medical de Catalunya.

Els meus companys acceptaren la proposició; tant ells com els bons amics que constituïren la Junta de la Secció I.^a, han fet tot quant els ha sigut possible per a ajudar en tots els extrems de la realització de la obra; els segons, ademés, proposaren a En Eudald Canibell, de la Biblioteca Arús, com a l'home indicat per a ordinar els llibres destinats a l'exposició, fer els butlletins i preparar, per tant, tot lo que calgués per a la publicació de l'Inventari.

Finit el Congrés i clausurada l'exposició, vaig rebre dels meus companys la honrosa comanda de qué cuidés de tot lo relatiu a la present publicació, i va ésser llavors que, retornats tots els volums, vam pactar i acordar amb el senyor Canibell les condicions amb què s'encarregaba de la ordenació dels butlletins, enviar-los a la impremta i correcció de proves. Treball que ha coronat amb la confecció del Pròleg amb què s'encapçala el present Inventari i que és una palesa mostra de la manera com ha portat a cap la tasca que se li ha confiat i els coneixements que posseeix en la important branca de la Bibliografia.

I després de un sens fi de dificultats i d'entrebancs, que, desgraciadament, sovintegen massa en tota obra humana, i que han servit per encoratjar-me més en el compliment del meu sagrat deure, he arribat a la desitjada consecució.

No és, ni de molt, la obra que hauríem volgut donar-vos; la que havíem teixit un sens fi de vegades en nostres somnis patriòtics: en nostres fervents desitjos de glorificar a Catalunya, tot ens semblava poc. Convençuts, per la realitat, de que les coses per a que sigan, cal començar-les, ens hem vist amb la precisió de desatendre el prec d'amics fraternals que sempre volien esperar al s'endemà per a recollir més butlletins, i segurs de que l'obra perseguida és treball de moltes, bones i enteses voluntats i de molts i molts anys, i convençuts, ademés, de l'entusiasme, consciència i constància dels meritíssims companys que han de succeir-nos en la continuació de l'obra, i, per fi, de què no devia estar Catalunya per més temps sense Index Bibliogràfic Medical, no ens ha fet por el tirar avant el nostre propòsit, amb el fruit recollit.

I aquí la tens, Catalunya, l'obra realitzada. Es per a tu, en primer lloc. Accépta-la, que és la resultant d'un desig nostre de molts anys; d'un entusiasme de tota la vida; és el primer acoblament d'una serie de joies teves que estaven escampades per la teva terra i per fora d'ella; ta veu actual i el ressó de la pretèrita; és el tresor que et porten aquests entusiastes fills teus que han sabut posar, en totes ocasions, l'amor que senten per tu per damunt de tots els amors que'l món els hi ha inspirat.

I vosaltres, benvolguts consocis, accepteu-la, ja que és el fet d'un sagrat deure que amb vosaltres teníem i una humil prova de com corresponem a la confiança que en nosaltres heu depositat.

Setembre de 1918.

UN CINQUANTENARI: EL DE LA BIBLIOGRAFIA MEDICAL DE CATALUNYA*

ORIOI CASASSAS

Si hem vingut a Cuixà a parlar de l'aparició, ara fa 50 anys, d'un llibre, la *Bibliografia Medical de Catalunya*, és perquè Cuixà i aquest llibre tenen, em sembla, un valor simbòlic semblant.

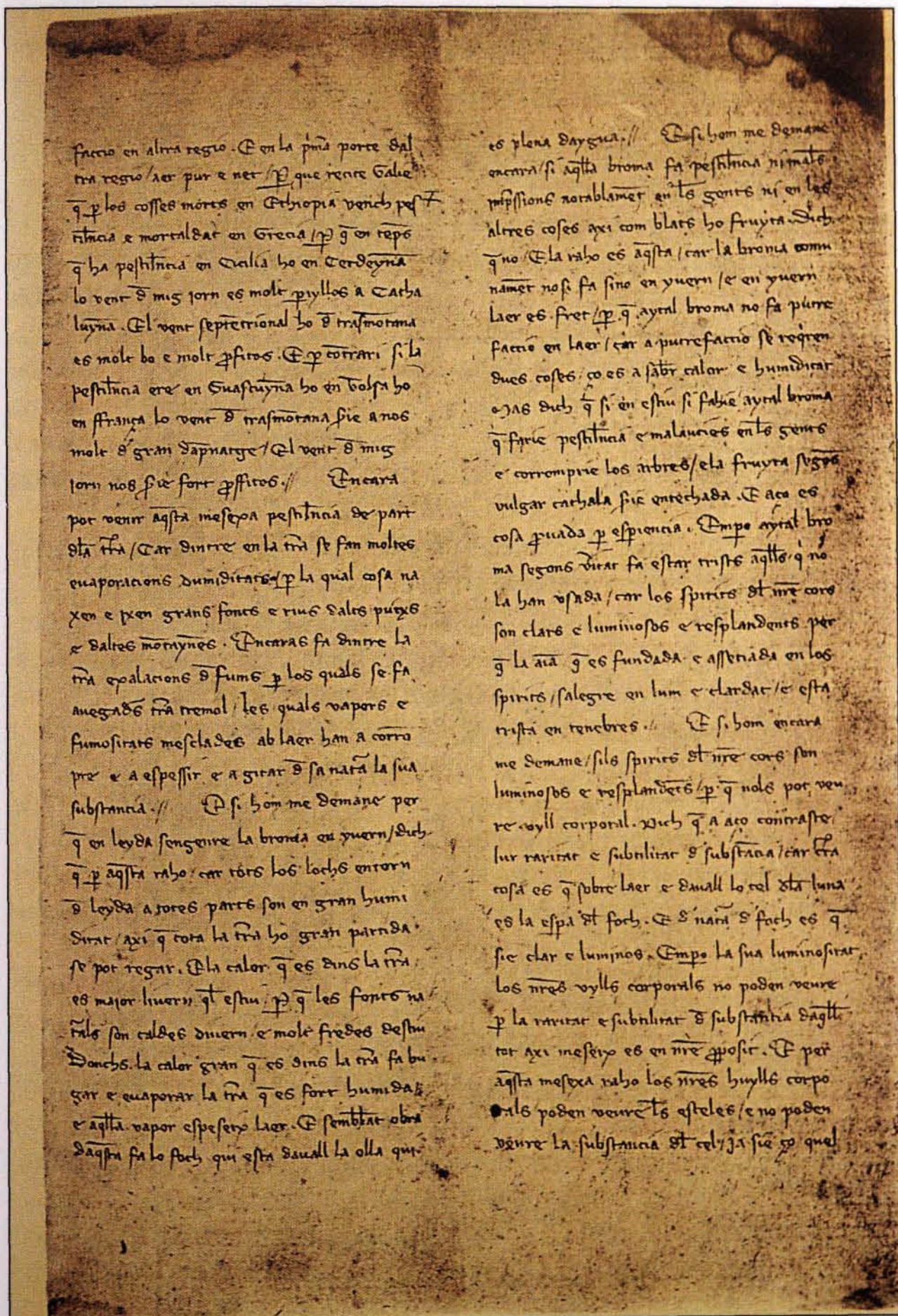
De Sant Miquel de Cuixà s'ha dit que «després d'uns començaments modestos, eriçats de perilloses proves, el Monestir erigit a la glòria de l'Arcàngel, al peu de la muntanya sagrada del Canigó, assumí per un temps el paper de consciència i guia dels països catalans».

---

*Sessió de la Societat Catalana de Pediatria celebrada al Monestir de Sant Miquel de Cuixà. Publicat a *Boletín Sociedad Catalana de Pediatría*, vol XXIX, núm. 134, VII-VIII 1968.

La *Bibliografia Medical de Catalunya* de l'any 1918 és —conjuntament amb molts d'altres esforços coetanis—, i també després d'uns antecedents immediats més aviat modestos, és, dic, exponent d'una presa de cons-

Figura 14.- Facsímil de l'Epístola de Jaume d'Agramunt als Paers de Lleida (1348)

ciència en els Països Catalans, i guia cap a un camí que és encara el que avui segueix aquesta realitat que són els Països Catalans actualment.

De Sant Miquel de Cuixà s'ha dit que «és precís que el valor sagrat d'aquest edifici sigui particularment profund perquè, a despit dels mals tractes rebuts, el seu llenguatge resti tan ferm i tan pur».

La *Bibliografia Medical de Catalunya* i tot l'esperit que hi viu també n'han rebut, de mals tractes. Però aquest esperit també deu contenir un valor profund, perquè sinó el seu llenguatge no fóra tan ferm, sinó avui no fórem aquí reunits.

Què és la Bibliografia Medical de Catalunya?

Anem a fer una mica d'història dels seus antecedents.

En els primers anys 1900 els metges catalans viuen una transcendent circumstància: l'extraordinari moviment polític-cultural que té per figures capdavanteres Prat de la Riba i Eugeni d'Ors. Són els anys de la Nacionalitat Catalana, del Glossari i de la Solidaritat Catalana. Els metges catalans també se sumen al moviment i algunes vegades d'una manera ben activa (Robert, Fargas, Martí i Julià, Roca i Heras). Pasteur havia dit: «La Ciència no té Pàtria, però el científic, sí», i els metges catalans en aquells anys volen col·laborar en la construcció de la seva.

Com a fets representatius de l'aparició d'una consciència catalana en el terreny de la medicina cal citar:

Primer. L'aparició de publicacions mèdiques en català (la més important, el mes de gener de 1907, quan era president de l'Acadèmia i Laboratori de Catalunya Ricard Botey, els *Anals de Medicina, Butlletí de l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques de Catalunya*, que dura, com a publicació periòdica catalana, fins a 1938).

Segon. A l'Institut d'Estudis Catalans, completada la seva estructuració amb les seves tres Seccions, la de Ciències organitza Societats filials i la primera és la Societat de Biologia de Barcelona (1912), que aplega un nucli d'estudiosos entre els quals figuren personalitats de tant de relleu com August Pi i Sunyer, Ramon Turró, Jesús Bellido, etc.

Tercer. La constitució del Sindicat de Metges de Catalunya (1920) representa la culminació del procés d'agrupament dels metges catalans pel nexce de la catalanitat.

I Quart. La celebració dels primers Congressos catalans. L'any 1903 és l'any del Primer Congrès Universitari Català. D'aquesta reunió, fruit d'un sa inconformisme amb la vella Universitat oficial, en resulten els Estudis Universitaris Catalans, veritable universitat catalana lliure. Els metges no eren absents d'aquesta reunió, i, per exemple, Domènec Martí i Julià, amb una sistemàtica absolutament vigent avui, redacta la ponència «Organització de la Universitat Catalana».

Figura 15.- Facsímil del *Regiment preservatiu e curatiu de la pestilència*, de Luys d'Alcanyís (segle XV)

— 13 —

Jesus michi adiutor in omnib⁹

Dixit natura humana forsmesa a tãts innumerables perills e cassos mortals no he vist de totes les causes de morir nẽgũa mes trista mes aguda: e mes cruel : que aquesta e

pidemia: que axí prestamẽt / e amagada per no lres membres pncipals de ualla segõs que per diuerses experencies secõproua: mortificãt les obres del coz ceruel / e fetge ental grau que lani ma no tenint dispositio cõplida de instrumẽts necessariament lo tẽsmpara. La qual la bon dat diuina per tants anys permet sens que no som ajudats de nengun remey cert: e aço causa la specie indetermenada del veri / e la forma de nostre vicios viure Encara que per los efectes e sentencies de tots los doctors de medecia se liga eẽr veri: e axí socozem ab multiplicatio de cordials: confortants / clarificants / e restaurants los sperits del coz: e purgãt aquell humoz maligne / e verinos: alterant de verinosa alteratio los humozs del coz. **D**uma per hon no sol
 .a.ij.

L'any 1906, amb la participació d'uns 3.000 congressistes, se celebra el Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana. Aquestes reunions, si bé no mèdiques, són l'exemple i la determinant fonamentals dels Congressos mèdics que els seguiren.

El Primer Congrés d'Higiene de Catalunya (juny de 1906), organitzat per l'Acadèmia d'Higiene de Catalunya, nascuda d'un clar sentit de les exigències de la realitat.

El Primer Congrés de Metges de Llengua Catalana. La idea d'aquests Congressos partí d'Enric Ribas i Ribas i del pediatre Manuel Salvat i Espasa. El Primer se celebrà a Barcelona el juny de 1913 i en fou president el Professor Miquel Àngel Fargas i Roca.

El Segon Congrés de Metges de Llengua Catalana es celebrà els dies 24-28 de juny de 1917 a Barcelona i el presidí Joan Freixas i Freixas. Més endavant ja tornarem a aquest Segon Congrés perquè d'ell sortí la *Bibliografia Medical*.

El Tercer es celebrà a Tarragona (1919), presidit per Josep Maria Roca i Heras, i d'ell en nasqué el Sindicat de Metges de Catalunya.

El Quart i el Cinquè tingueren lloc a Girona i Lleida respectivament, els anys 1921 i 1923.

El Sisè trigà set anys a celebrar-se per culpa de la Dictadura de Primo de Rivera. El presidí a Barcelona August Pi i Sunyer, l'any 1930.

El Setè tingué lloc a Palma, l'any 1932; el Vuitè, a Barcelona, l'any 1934; i el Novè, l'any 1936, a Perpinyà, presidit pel Dr. Puig Sureda, i amb l'assistència de metges de la Catalunya estricta, del País Valencià, de les Illes, de Burdeus, Montpeller i Tolosa del Llenguadoc, i de Perpinyà, Sant Pau del Fonollet, Elna, Sant Llorenç dels Cerdans, del Vernet, Banyuls, Port-Vendres, Salses, Millàs, etcètera. A la Sessió Inaugural, a la Sala Aragó de la Casa de la Vila de Perpinyà, prengueren seient a l'estrada presidencial M. François Taviani, prefecte dels Pirineus Orientals; el Dr. Corachan, en qualitat de Conseller de la Generalitat de Catalunya; el Dr. Baudru, batlle de Perpinyà i president del Comitè organitzador; Mgr. Bernard, bisbe de Perpinyà, etc., i el Professor Soula de Tolosa del Llenguadoc encapçalava el seu comentari al Congrés amb el títol de «La lliçó de Perpinyà». El 28 de juny de 1936 els congressistes visitaren Sant Miquel de Cuixà, quan encara els versos que avui hi ha a l'entrada,

«i en ton cim ventejat, com gàrgoles estranyes,
els aguts esparvers aferren els unglots»,

quan encara aquests versos no havien adquirit el valor de reflex d'una dura realitat que era propera, i quan encara comptaven amb la grata esperança d'un Desè Congrés a València per l'any 1938. Ni el Desè Congrés s'ha celebrat encara, ni Manuel Corachan, si el Congrés arriba a celebrar-se algun dia, podrà presidir-lo.

I ara tornem al Segon Congrés, el de Barcelona, l'any 1917. El president, hem dit que fou Joan Freixas i Freixas.

Freixas i Freixas (Barcelona, 1860–1933) era un gran home dins d'un físic petit. Va pertànyer al cos facultatiu de l'Hospital de la Santa Creu de Barcelona durant 55 anys. En Joan Cornudella ha dit d'ell: «és possible que cap professor extrauniversitari de Catalunya hagi comptat amb una legió tan nombrosa de professionals que l'hagin afalagat amb el títol de Mestre.» A més d'un mestre extraordinari, fou un català enardit: cofundador de la Lliga Regionalista, redactor de *La Veu de Catalunya* i amic íntim de Prat de la Riba, Verdaguer i Callís i Francesc Cambó. No acceptà el nomenament de membre de l'Acadèmia de Medicina de Barcelona fins que pogué pronunciar el seu discurs d'ingrés en català. Delerós d'evidenciar la contribució mèdica a la Renaixença literària de Catalunya, va aplegar un fitxer de publicacions mèdiques en català aparegudes des de 1833, l'any de l'«Oda a la Pàtria» de Bonaventura Carles Aribau. Set hores abans de morir, casualment l'any 1933 —el del centenari de la Renaixença— va escriure la fitxa 1950 d'aquell índex bibliogràfic.

Animat d'aquest mateix esperit, quan fou encarregat de presidir el Segon Congrés de Metges de Llengua Catalana, ideà una Exposició Bibliogràfica annexa al Congrés que aplegués les obres mèdiques escrites per catalans o en els Països Catalans. Aquesta Exposició reuní 2.625 títols, els quals, per encàrrec de la Junta Organitzadora del Congrés, van ésser inventariats pel bibliotecari Eudald Canibell. Aquest inventari, acompanyat de comentaris a moltes de les obres i enriquit per múltiples notes biogràfiques d'autors, constitueix la *Bibliografia Medical de Catalunya*.

La seva publicació tingué lloc l'any 1918 i el Dr. Freixas, en fer-ne la presentació, digué: «Aquí la tens, Catalunya, l'obra realitzada. Es per a tu, en primer lloc. Accepta-la, que és el resultat d'un desig nostre de molts anys; d'un entusiasme de tota la vida; és el primer acoblament d'una sèrie de joies teves que estaven escampades per la teva terra i per fora d'ella; la teva veu actual i el ressò de la pretèrita; és el tresor que et portem aquests entusiastes fills teus que han sabut posar, en totes ocasions, l'amor que senten per tu per damunt de tots els amors que el món els ha inspirat.»

Si ens ha semblat adient de recordar aquesta *Bibliografia* en el cinquantenari de la seva publicació és perquè, atesa la riquesa de detalls amb què fou editada, repassant les seves pàgines hom pot fer una revisió de la història de la pediatria del país, de la medicina del país i de la història del país, fins i tot.

La història del país

La *Bibliografia* conté manuscrits, incunables i llibres impresos que van datats des del segle XIV fins a 1917. El tant per cent d'obres en català va decrei-

xent a mesura que el llatí va essent refermat com a llengua culta pels homes del Renaixement. Així mateix comença a publicar-se en castellà, coincidint amb els regnats dels Àustries (quan la vida catalana sofria condicions adverses: Felip IV, per exemple, amb el Conde-Duque de Olivares, la Guerra dels Segadors, el Tractat dels Pirineus, etc.). Els llibres catalans escassegen bruscament i bruscament predominen els castellans, coincidint amb el regnat de Felip V, durant el qual la Universitat és traslladada a Cervera. Fins a 1833 no comença la Renaixença literària, fins a 1842 no es produeix el retorn de la Universitat a Barcelona i, per això, l'increment de publicacions mèdiques en català no es comença a notar, pel que es refereix al percentatge, fins al segle xx.

La Història de la Medicina

Extraiem de la *Bibliografia* les dades sobresortints.

Segle xiv

El *Receptari de Manresa*, de Bernat Despujol (1347). Aquest apotecari, segons diu ell mateix en el primer foli del manuscrit, «ordenava per a profit dels cossos i a salvament de l'ànima aquest llibre de receptes de medicina per mans dels mestres i deixebles i d'altres nobles i bons pràctics i cirurgians». Consta de 230 receptes, i d'elles es desprèn, segons el Dr. Lluís Comenge, que en el segle xiv «la Medicina en general i la Terapèutica en particular van viure a Catalunya amb mètode, decòrum i prestigi».

El *Regiment de preservació a epidimìa o pestilencia e mortaldats* és una «epístola de Mestre Jacme d'Agramont als honrats e discrets seynnors pahers e consell de la Ciutat de Leyda». Aquest manuscrit, escrit el 1348, per un dels mestres més notable de l'Estudi General de Lleida, l'única universitat catalana del seu temps (establerta l'any 1300 per Jaume II) i una de les de més prestigi del món (Eiximenis les ordena de la forma següent, París, Oxford, Cambridge, Tolosa, Perusa, Bolonya, Montpeller, Lleida i Salamanca), constitueix, en forma de recomanacions fetes als Pahers de Lleida, el més antic tractat sobre la pesta que es coneix.

A la Universitat de Lleida, establerta com hem dit per Jaume II, s'hi afegiren les que fundà el seu nét Pere III el Cerimoniós: l'any 1350, a petició de Bernat Oliver, doctor en lleis i canonge d'Elna, i de Pere Blan, cònsol de la vila de Perpinyà, a Perpinyà; i l'any 1354 a Osca, ambdues amb el títol d'Estudi General.

Martí l'Humà, el 1398, proposa establir un Estudi General a Barcelona, però els Consellers en rebutgen la proposició; deu anys més tard ho proposa novament i novament els Consellers en rebutgen la idea. Per això Martí I organitza i perfecciona a Barcelona l'Estudi de la Medicina.

L'any 1401 el rei Martí dirigeix al Batlle de Barcelona, Joan Çabastida, una carta significativa de l'esperit d'aquest noble comte-rei, que figurà a l'Exposició. Diu: «Recordeus que nos estants ací a Barcelona donam graciosament al Espital novellament comensat en la dita ciutat, tota la pedra e reble nostre que es devant la daraçana, la qual havia apparellada per lo palau que habiem proposat fer proper la dita daraçana.»

El *Tresor de pobres*, escrit el 1400 probablement, és degut a Pere Hispano. Aquest metge portuguès fou «archiatro» de Gregori X, i després consagrat papa amb el nom de Joan XXI. El manuscrit de la traducció catalana d'aquesta terapèutica acaba a la pàgina 112 amb aquests mots: «Item fems de colom begut ab leyt de cabra munda totes les podridures ques fan dins la nafra e defora, e a les posteles es molt bo.»

Segle xv

Del 1466 és el manuscrit anomenat *Llibre de Receptes*, de Micer Johan, amb una primera part de «Coneiximent de las Orines» i de «com les pot hom conoxre et jutgar», una segona de «Disputa de les Orines» i una tercera de «Varies receptes». Ens dóna coneixement de la importància semiològica que es donava a l'orina en un temps en què encara altres exàmens eren molt llunyans.

Dos incunables tracten de la pesta: el *Regiment preventiu e curatiu de la pestilencia*, compost pel mestre Luis Alcanyis, primer catedràtic de València de qui es té notícia, probablement estampat a València; i el *Compendi utilíssim contra pestilencia tret de la font de la medicina*, de Valasco De Taranto, metge portuguès de l'Escola de Medicina de Montpeller. Aquesta obra fou traduïda del llatí al català per Joan Vilar, de Barcelona, l'any 1475, per a «utilitat de molts qui ignoren la llengua llatina los quals per la present traducció en aquesta temporada sospitosa de pestilencia podran per la obra mia reportar utilitat d'aquesta prestantíssima e singular obra».

En una època en què, com afegeix Joan Vilar, «qui les regles del present llibre seguirà sens dubtar serà defensat, ab lo adjutori del Omnipotent Déu» —i segurament sobretot per aquest adjutori—, els presents incunables tenen, si més no, l'interès extraordinari —no en va llurs autors són contemporanis de Bernat Metge, Jordi de Sant Jordi i Ausiàs March— del seu pulcre i bell «catalanesc». El Mestre d'Alcanyis comença la seva obra amb aquestes paraules: «Mirant natura humana sotsmesa a tants innumera- bles perills e cassos mortals no he vist de totes les causes de morir ninguna més trista, més aguda e més cruel que aquesta epidèmia: que així presentament e amagada per nostres membres principals devalla segons que per diverses experiències se comprova: mortificant les obres del cor, cervell e fetge en tal grau que l'ànima no tenint disposició complida de instruments necessàriament lo desempara.»

No podem eludir de constatar, aquest any és l'any de Pompeu Fabra, la fidelitat a les fonts amb què Fabra va forjar la nostra llengua actual.

De l'any 1492 és l'*Inventari o Col·lectori de Cirurgia*, del Mestre Guido de Cauliach, traduïda al català pels mestres Bernat de Casaldovol, protofí-

Figura 16.- Facsímil de l'*Inventari o col·lectori de cirurgia*, de Guiu de Chaulhac (1492)

**Capitol. viii. de les aiudes de les cures: e
partis iufanes**

Os membres iufans han moltes
aiudes. la primera de les quals es
a desinflar le scames cures e pe
sien stubats e somērats ab aygua
de mar o ab aygua salada de decoctio de e
uols de sãbuch de tribols añ pres dues cala
mēti orgã absicū pitarie añ pt. i. En a p̄s sia
posat sobre la infladura a p̄tal empastre. &
sulfur partem. i. farine fabaruz part. i. ster
coris columbi partem. p̄. sia tot poluouizat e
ab vinagre e ab decoctio de astodillis e such
de cols sobre lo foch sia posat tot e en corpo
rat e sia fet empastre. Temps es ia fenit a q̄t
fermo supplicat aquell qui ha governada la
chora en la nostra nauigacio attrahent les a
animes en la celestial glouia. la qual cosa amf
e atots los ligēs atorgar vulla ell mateix deu
beneyt qui viu e regna en lo segle dels segles

ADEN

Acaba lo inuētari o col·lectori de cirurgia
en vullgar catala fet per maestre Guido de
cauliach en arts e en medecina excellēssim
doctor e dels cirurgians p̄ncep corregit per
lo molt Reuerent e sapiēssim en arts e en
medecina doctor maestre Bernat de casaldo
uol protophisich del senyor Rey e canceller
del studi de arts e de medecia de la inclita ciu

sic del Senyor Rei i Canciller de l'Estudi de Medicina de Barcelona, i Jeroni Masnovell, cirurgià. Aquesta és la primera traducció que d'una obra tan important es féu a la Península. (Altres edicions: a Sevilla, 1493 i 1498; a Saragossa, 1533 i 1555; a València, 1596 i 1597 —aquestes actualitzades per Joan Calvo, lector de la Universitat de València—, i a Perpinyà, 1636 —en castellà.)

Segle xvi

Una altra *Cirurgia* és la del reformador d'aquesta ciència, Pere D'Argilata, de Bolonya, que publicà a Venècia l'any 1480 l'obra original. La traducció catalana data del 1503 i fou impresa a Perpinyà; la portà a terme «Narcís Solà, batxiller en arts e en medicina cirurgia, ciutadà de Barcelona corrigit emendat per los reverendíssims e meritíssims doctors en arts e en medicina Mestre Francesc Servent e Mestre Alfonso de Torelleó e Mestre Johan Gelabert cirurgia tots de la villa de Perpinyà.»

Que el problema de la pesta continua essent una de les principals preocupacions de l'època, ho demostren dues noves publicacions: l'*Utilíssim, prompte y facil remey e memoria per a preservarse y curar la Peste*. I afegeix «del qual usen en Roma, Venecia, Alemanya, París, Lyó, Tolosa y Montpeller y en altres llocs ab molt gran contento». D'aquesta obra és autor Antoni Girault, de Montpeller, habitant de Narbona i fou impresa a Perpinyà l'any 1587; i el *Libre de la peste* de Joan Raphel Moix, de Girona, imprès a Barcelona, també el 1587.

Segle xvii

Com que els anys dels Àustries (segles xvi i xvii) per a Catalunya no són més que època de repressió i de limitació progressiva de les atribucions propícies a un desenvolupament cultural, des del punt de vista mèdic són uns anys pobríssims. Augmenten les obres en llatí —d'escassa qualitat— i proliferen les castellanques —de poc valor.

Així com en el terreny individual el panorama és desolador, permet un cert optimisme el comportament d'estaments col·lectius:

- *Les Cridas publicades de orde dels Senyors Concellers de Barcelona per lo resguard del contagi;*
- *Els Advertiments convenients per lo govern polítich de la Ciutat de Barcelona en precautio de la pesta. Donats per lo Col·legi de Doctors en Medicina y de Chirurgia a petitio dels Molt Illustres Senyors Concellers y dotsena del morbo de dita Ciutat, Barcelona, 1652;*
- *El Libra a hont estant acentadas todas las casas son estadas empestadas en la present Ciutat lo any 1654,* de la Municipalitat de Manresa;

- El *Llibra en lo qual estan continuats los comptes tant de entradas com de axidas com del gasto fet en lo temps del contagi condit en la present Ciutat de Manresa*, del 1654 també;
- La *Tarifa y nou redres en los preus de las medicinas an de exhigir los Apothecaris del present Principat de Cathalunya, feta per orde del Magnífic Dr. Francesch Sanpera, prothomedich per la Magestat en dit Principat y Comptats de Rosselló y Cerdanya*, Barcelona, 1698;
- La *Crida manada fer y publicar per los Molt Illustres Senyors Justicia, Jurats, Racional y Syndich de la Molt Illustre Ciutat de Valencia, en orde a les enfermetats que es pateixen en la dita Illustre Ciutat y contribució de Etichs y Tisichs y la disposició de atallar aquelles en lo any 1699*. Aquest és el document oficial més antic en el qual s'ordenen mesures contra la tuberculosi, i es convertí en el patró oficial adoptat en els Reialmes de la Corona d'Aragó.

Segle XVIII

Aquest segle, amb Felip V i la seva animadversió a Catalunya i amb el trasllat de la Universitat a Cervera, és el segle del pas massiu al castellà. Amb Carles III i la creació del Col·legi de Cirurgia (1760) —restauració del que havia fundat Martí I— i el prestigi dels seus mestres Virgili i Gimbernat, de l'higienista Salvà i Campillo, del menorquí Mateu Orfila, i la fundació de la Reial Acadèmia de Medicina, a Catalunya començà la ciència a prendre una altra volada. Però això ja era ben entrada la segona meitat del segle.

Apareixen ja els tractats de forma sistematitzada: *Tractat de Anatomia*, de diversos autors; *Tractatus Parvus de Flobotomia*; la *Chirurgia Practica Moderna*, d'Anton de Borja, cirurgià de Rubí; el *Tractat dels Affectas Gallics*, etc.

Segle XIX

El segle XIX continua amb característiques molt semblants a l'anterior, amb l'única diferència que fan aparició les revistes, de noms tan curiosos com *La Abeja Médica* (1847), *El Telégrafo Médico* (1847), *El Criterio Católico en las Ciencias Médicas* (1898), *La Independencia Médica* (1871), etc.

El 15 d'agost de 1898 apareix la primera revista mèdica escrita en català, *La Gynecologia Catalana*, dirigida per J. Queraltó.

El segle XIX també veu la desaparició del llatí con a llenguatge científic.

El segle XX, per les circumstàncies a què ja ens hem referit i sobretot per l'estímul dels Congressos de Metges de Llengua Catalana, s'inicia —la nostra revisió acaba l'any 1917— amb un important respecte pel català com a llengua científica.

La història de la Pediatria

La pediatria no arriba fins a èpoques molt recents a tenir una història pròpia. Encara durant tot el segle XVIII, sempre va lligada o bé a la medicina general, o bé a la tocoginecologia, o bé a la cirurgia o a la higiene.

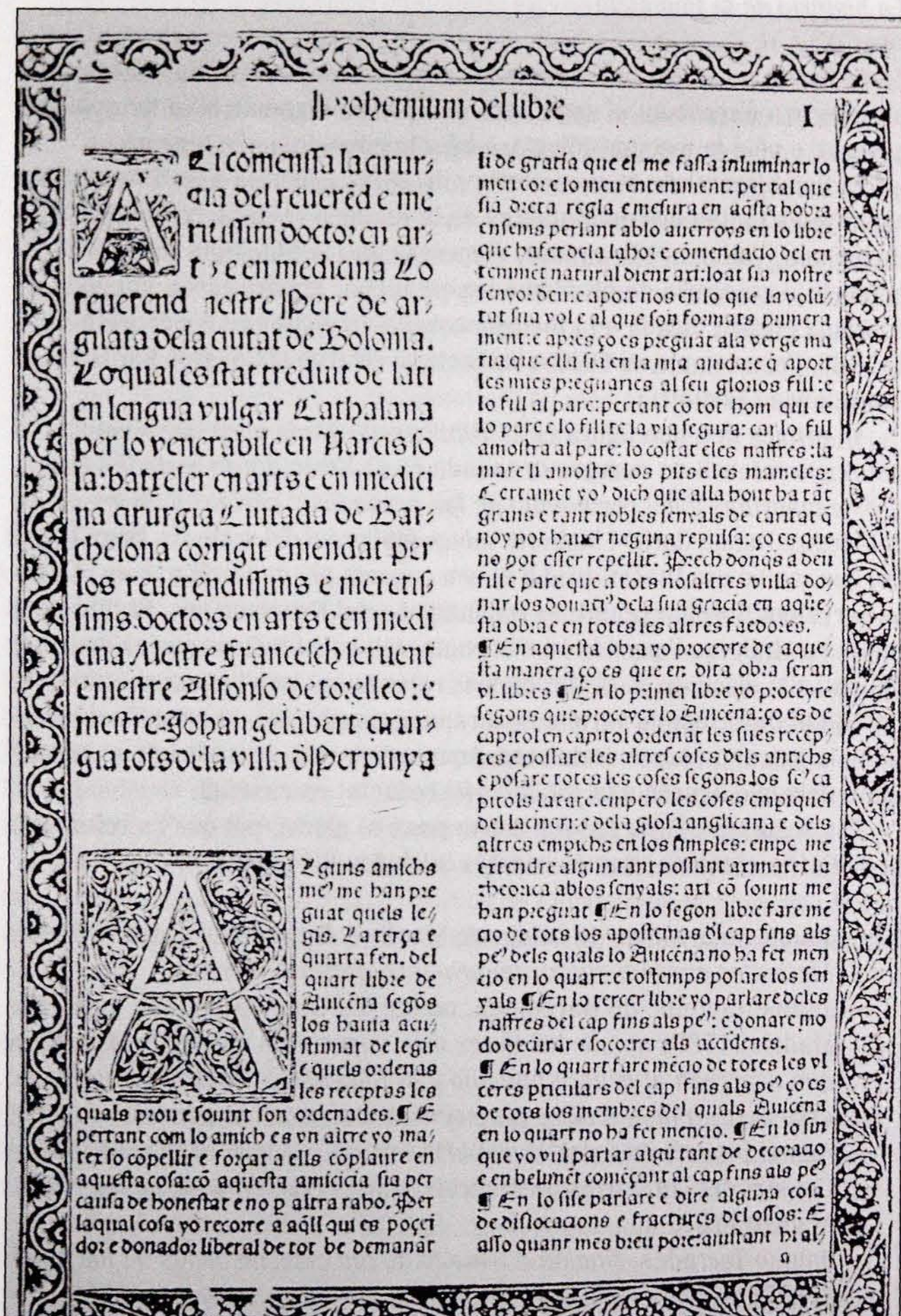
El Reial Decret de 16 de setembre de 1886, que crea a les Universitats espanyoles la Càtedra de Malalties de la Infància (1887 a Madrid, 1888 a Barcelona, València i Granada), demostra que la patologia infantil havia adquirit ja categoria de problema especialitzat. Malgrat això, la pediatria continua encara lligada a la tocoginecologia en moltes ocasions posteriors al 1886. Per exemple, el 1913 a València se celebra el Congrés Espanyol de Ginecologia i Pediatria.

El primer text que figura en la *Bibliografia Medical* en què s'estudia la patologia infantil de manera ordenada és el *Libro del Arte de las Comadres o madrinas y del regimiento de las preñadas y paridas y de los niños*, del Mestre Damià Carbó i Malferit, metge mallorquí del segle XVI. Damià Carbó, que també era literat, traduï el seu cognom pel de Carbón, com el poeta barceloní Boscà, seguint les inclinacions del Renaixement. El llibre fou imprès a Mallorca l'any 1541 i s'hi enumeren les atencions que es deuen al noutat, s'hi discuteixen els problemes relacionats amb l'alletament mercedari i s'hi descriuen la verola, el xarampió, l'epilèpsia, la parasitosi intestinal, la tos, el prolapse rectal, etc. Aquest és també, casualment, el primer llibre dels que figuren a la *Bibliografia* redactat en castellà.

Els segles XVII i XVIII passen sense pena ni glòria, pel que es refereix a la pediatria catalana. Només consten a l'*Índex Bibliogràfic*:

- Jaume Solà, metge de Caldes de Montbui, del segle XVII, amb el *Brevis Methodus curandi puerorum praeternaturales effectus*;
- Jaume Bonells, de Barcelona, metge del Duc d'Alba, que publicà a Madrid (1786) una de les obres més importants del segle: *Perjuicios que acarrean al género humano y al Estado las Madres que rehusan criar a sus hijos y medios para contener el abuso de ponerlos en Ama*;
- Agustí Ginestà, catedràtic de parts i malalties de dones i nens al Real Col·legi de San Carlos de Madrid, amb *El Conservador de los Niños*, Madrid 1797;
- Jaume Terrades, *Noción o tratado de las enfermedades de los niños* (1797);
- Josep Ignasi Santpons, amb la *Disertación médico-práctica en que se trata de las muertes aparentes de los recién-nacidos, anegados, ahogados por el lazo....* (Barcelona, 1777);
- i de Francesc Piguillem, nascut a Puigcerdà l'any 1771, introductor de la vacuna antivariolosa a Espanya l'any 1800, *La vacuna en España o cartas familiares sobre esta nueva inoculación*.

Figura 17.- Facsímil de la Cirurgia de Pere d'Argilata (Perpinyà, 1503)

Segle XIX

Durant el segle XIX la pediatria, independitzada ja o encara unida a la ginecologia, mostra una atenció preferent als problemes higiènic, demogràfic

i socials, als de puericultura i als d'algunes malalties infeccioses. En són exemple:

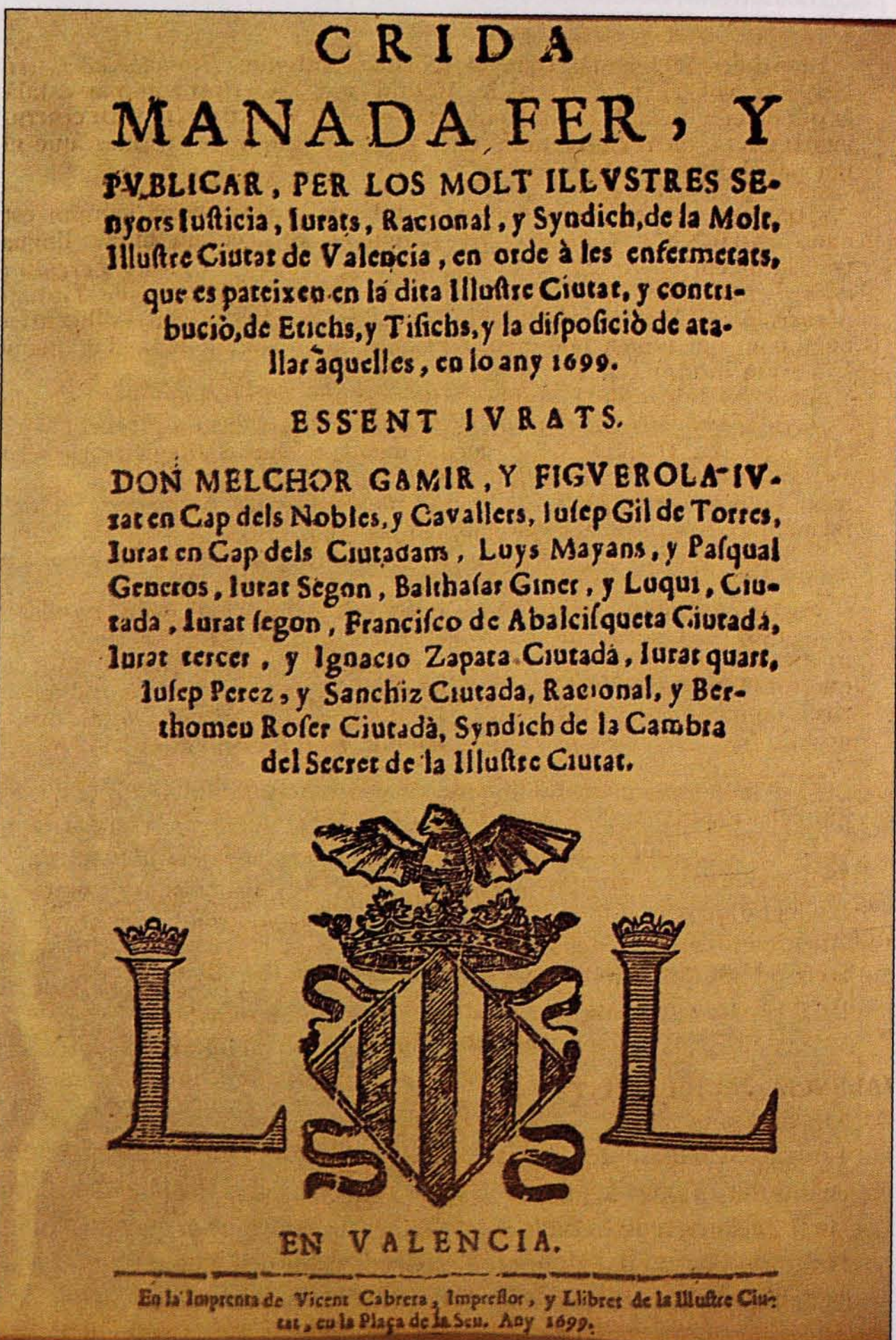
- *Guía de las familias o sea compendio de preceptos higiénicos con relación a la mujer y al niño*, de Joan Cirera Sampere, professor lliure d'obstetrícia, Barcelona, 1882;
- *Las nodrizas en relación con la mortalidad de la primera infancia*, de José Mascaró Capella, Barcelona, 1887;
- *El trabajo de los niños. Necesidad de limitarlo. Modificaciones más convenientes en la legislación española*, memòria llegida a l'Ateneu Barcelonès com a Inauguració del Curs 1888-1889, pel Dr. Balaguer i Oromí;
- *Comentarios sobre algunas causas de mortalidad de la infancia. Estudio médico-social*, discurs inaugural de la Real Academia de Medicina y Cirugía de Barcelona, del dia 27 de febrer de 1890. L'autor n'és Josep Cabot i Rovira, de la Casa Provincial de Maternitat i Expòsits;
- *Reglamentación de la Lactancia mercenaria en Barcelona* i
- *Instituciones creadas en diversos países a favor de la infancia. Dispensarios para niños enfermos*. Tots dos treballs són de Joan Coll i Bofill, de la Casa Provincial de Maternitat, iniciador i fundador del Dispensari del Sagrat Cor per a nens malalts pobres (1890);
- *La educación de los niños atrasados (cortos de inteligencia, tartamudos, tartajosos, tardos en el hablar, etc.)*, Barcelona, 1897, d'Agustí Rius i Borrell;
- i *Mortalidad infantil de Barcelona según las clases sociales*, de Lluís Comenge i Ferrer (Barcelona, 1900).

Durant la segona meitat del segle XIX apareixen, també en el camp de la pediatria, les primeres revistes. Francesc Vidal Solares, el fundador de l'Hospital de Nens Pobres de Barcelona, publica a partir de 1887 els *Archivos de Ginecopatía, Obstetricia y Pediatría*; M. Candela Pla, catedràtic de València, publica des del 1889 *El progreso ginecológico y Pediatría*; Jaume Guerra i Estapé, la *Revista de Enfermedades de la Infancia*, des de 1890; i Andrés Martínez Vargas, *La Medicina de los niños*, des del 1900.

A Catalunya, els primers pediatres que mereixen el nom de forma exclusiva foren: Juan Enrique Iranzo Simón, el primer catedràtic de Pediatria a Barcelona, i el professor Gómez Ferrer, el primer a València; el ja mencionat Francesc Vidal Solares, que publicà treballs sobre puericultura, l'èczema, la diftèria, ortopèdia, etc.; Joan Viura i Carreras, de l'Hospital del Sagrat Cor de Barcelona, amb treballs sobre tos ferina, antiseptia, encefalopaties, puericultura, etc.; Jaume Guerra i Estapé, director de l'Asilo-Cuna del Niño Jesús de Barcelona, que publicà sobre tuberculosi, cardiopaties, tos ferina, dietètica, etc.; Josep Cabot i Rovira, director de la Casa Provincial de Mater-

nitat; Sebastià Recasens i Rigol, que inicià la seva carrera de toco-ginecòleg i cirurgia infantil a l'Hospital de Nens Pobres de Barcelona, i acabà catedràtic i degà de la Facultat de Medicina de Madrid, i que és autor del primer

Figura 18.- Facsímil de l'imprès oficial més antic ordenant mesures preventives contra la tuberculosi (València, 1699)

tractat de *Cirurgia de la Infancia* (1910), i Andrés Martínez Vargas, el segon catedràtic de Pediatria a Barcelona (a partir de 1892), l'iniciador dels Congressos Espanyols de Pediatria, amb el de Palma l'any 1914 i, sobretot, l'assidu representant d'Espanya als Congressos Internacionals de l'especialitat.

Segle xx

Els primers anys del segle xx, científicament, representen una continuació dels últims del segle anterior; res no els en diferencia.

Com a pediatres destacats, hem d'afegir als mencionats: Alexandre Frias i Roig, de Reus, fundador de l'Institut de Puericultura d'aquesta ciutat i de la revista *Puericultura*; Manuel Salvat i Espasa, que amb Ribas i Ribas ideà els Congressos de Metges de Llengua Catalana i que desenvolupà una gran labor en el camp de la medicina escolar; Josep Roig i Raventós, etc.

Les primeres publicacions pediàtriques del segle escrites en català són: les que en forma de col·laboració periodística a *La Veu de Catalunya* publicà Josep Blanc i Benet (*La Ensenyança del Estat* —7.VIII.1900—; *El Descans Escolar del dijous* —31.I.1908—); la comunicació presentada per Manuel Segalà i Estalella, *Reglamentació de l'al·letament mercenari*, al Primer Congrés d'Higiene de Catalunya (1906), i els *Resultats obtinguts per la Colònia organitzada per la Lliga Barcelonina d'Higiene Escolar*, publicats l'any 1913 per Manuel Salvat i Espasa.

Després d'aquest record dedicat, aquí a Cuixà, a la *Bibliografia Medical de Catalunya* i a tot el que la seva lectura ens suggereix, voldria com a conclusió glossar uns versos de Josep Sebastià Pons, el poeta del Rosselló, el poeta de «Cantilena». Diuen:

«El campanar tallat de llosa dura,
finestra oberta i sempre pura,
sembla portar a l'eternitat
el sospirar perdut dels qui han finat.»

Cap a l'eternitat els qui han finat, els qui ens han precedit. Però esforçant-nos perquè l'oblit no insinuï en nosaltres la seva cruel victòria. Que no sigui amb passivitat nostra que

«en un país del temps gemat hi havia,
hi havia el meu amor. I ara no viu,
i m'abandona el record fugitiu
com si fos ella un conte que llegia».

Que els qui ens han precedit i els qui van esforçar-se, i el que el nostre país va ésser, ens serveixi d'estímul i d'esperó. Que, com diu Verdaguer,

«...a la vesprada,
quan visita la lluna l'encontrada
tota s'estranya de trobar-m'hi dret».

Que se n'estranyi, però que ens hi trobi. I tan durs i resolts com la pedra,
diguin també de nosaltres que

«la tempesta, el torb, l'odi i la guerra
el Canigó no el tiraran a terra».